

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

NUTARIMAS

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS GARANTUOJAMOS
TEISINĖS PAGALBOS ĮSTATYMO 11 STRAIPSNIO 7 DALIES 11 PUNKTO
ATITIKTIES LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJAI**

2018 m. spalio 11 d. Nr. KT20-N11/2018

Vilnius

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, susidedantis iš Konstitucinio Teismo teisėjų Elvyros Baltutytės, Gintaro Godos, Vytauto Greičiaus, Gedimino Mesonio, Vyto Miliaus, Daivos Petrylaitės, Janinos Stripeikienės, Dainiaus Žalimo,

sekretoriaujant Daivai Pitrėnaitei,

remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53¹ straipsniais, Teismo posėdyje 2018 m. rugsėjo 27 d. rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo konstitucinės justicijos bylą Nr. 17/2017 pagal pareiškėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymą Nr. 1B-23/2017 ištirti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, 31 straipsnio 6 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui neprieštarauja Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punktą tiek, kiek jame nustatyta, kad antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu pareiškėjui buvo suteikta antrinė teisinė pagalba kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytą antrinės teisinės pagalbos išlaidų arba jų dalies, net kai užtikrinti veiksmingos (nemokamos) teisinės pagalbos teikimą nuteistam asmeniui būtina teisingumo interesais.

Konstitucinis Teismas

nustatė:

I

Pareiškėjo argumentai

1. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nagrinėjo administracinę bylą, kurioje pareiškėjas kreipėsi į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą (toliau – ir Tarnyba) dėl

antrinės teisinės pagalbos suteikimo baudžiamojoje byloje. Antrinė teisinė pagalba pareiškėjui buvo reikalinga surašant kasacinį skundą. Tarnyba 2017 m. vasario 17 d. priėmė sprendimą, kuriuo, vadovaudamasi ginčijamu Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (toliau – ir Įstatymas) 11 straipsnio 7 dalies 11 punktu, atsisakė teikti pareiškėjui antrinę teisinę pagalbą, nes jis nebuvo apmokėjęs kitoje byloje jam teiktos antrinės teisinės pagalbos išlaidų.

Pareiškėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nagrinėjamoje administracinėje byloje nustatyta, kad kreipimosi į Tarnybą dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo baudžiamojoje byloje metu pareiškėjas buvo nuteistas laisvės atėmimo bausme (aštuoneriems metams), ją atlikinėjo pataisos namuose ir dėl lėšų trūkumo neturėjo galimybės apmokėti 50 procentų anksčiau kitoje civilinėje byloje jam suteiktos antrinės teisinės pagalbos išlaidų.

Negavęs antrinės teisinės pagalbos, pareiškėjas pats pateikė kasacinį skundą Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. Šis skundo nepriėmė, motyvuodamas tuo, kad jis iš esmės neatitinka kasaciniam skundai keliamų reikalavimų. Pareiškėjas Tarnybos sprendimą neteikti jam antrinės teisinės pagalbos apskundė apygardos administraciniam teismui, o vėliau – ir Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, paprašė šį sprendimą panaikinti ir priteisti neturtinės žalos atlyginimą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas sustabdė administracinės bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į Konstitucinį Teismą.

2. Pareiškėjo Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymas grindžiamas šiais argumentais.

2.1. Pagal Įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą fiziniai asmenys (įtariamieji, kaltinamieji ir nuteistieji) turi teisę gauti antrinę teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose, neatsižvelgiant į Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius teisei pagalbai gauti, tik jei tose baudžiamosiose bylose pagal baudžiamojo proceso įstatymus gynėjo dalyvavimas yra būtinas. Kitais atvejais, kai gynėjo prašo įtariamasis, kaltinamasis ar nuteistasis, kuriam pagal baudžiamojo proceso įstatymus gynėjas nėra būtinas, sprendimas dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo priimamas bendra antrinės teisinės pagalbos teikimo tvarka, *inter alia* pagal ginčijamą Įstatymo 11 straipsnio 7 dalies 11 punkto nuostatą. Šiame punkte nustatytas atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindas, – pareiškėjas iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų antrinės teisinės pagalbos kitoje byloje išlaidų arba jų dalies, – nesant galimybės teismui įvertinti kitas aplinkybes (teisingumo interesus), dėl kurių jam reikėtų suteikti valstybės garantuojamą veiksmingą teisinę pagalbą, riboja arba netgi paneigia absoliučią asmens teisę kreiptis į teismą (teisę į teisminę gynybą), teisę turėti gynėją (advokatą) ir apskritai teisę į teisingą teismo procesą (teisingą bylos išnagrinėjimą).

2.2. Nustatydamas pareigą atsisakyti suteikti antrinę teisinę pagalbą vien dėl to, kad asmeniui ji buvo suteikta kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies, įstatymų leidėjas apribojo teismui galimybę įvertinti teisingumo

interesus, kaip antai tai, kad teisminis ginčas turi didelę reikšmę asmeniui (pvz., asmuo kaltinamas padaręs sunkų nusikaltimą, jam gresia arba yra paskirta ilgo laikotarpio laisvės atėmimo bausmė), byla sudėtinga (tiek faktiniu, tiek teisiniu požiūriu), asmuo savarankiškai negali pasinaudoti efektyvia teismine gynyba (dėl proceso ypatumų – kasaciniam skundai keliamų reikalavimų, šio skundo nagrinėjimo apimtys, kasacinio teismo įgaliojimų spręsti tik teisės klausimus), neturi pakankamai lėšų kitoje byloje teiktos antrinės teisinės pagalbos išlaidoms apmokėti.

Atsižvelgiant į Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, tai, ar kiekvienu konkrečiu atveju yra tam tikros faktinės aplinkybės (teisingumo interesai), dėl kurių asmeniui, įtariamam, kaltinamam padarius nusikalstamą veiką ar dėl jos nuteistam (išteisintam), būtina užtikrinti veiksmingą (nemokamą) teisinę pagalbą, turi spręsti teismai, o ne įstatymų leidėjas ar įstatymų vykdomoji institucija.

2.3. Nuostata, jog pagal Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalį, 31 straipsnio 6 dalį valstybė turi pareigą užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos teikimą asmenims, kaltinamiems padarius nusikalstamą veiką, aktuali ir kasaciniame procese, kadangi baudžiamasis procesas apima ne tik ikiteisminio tyrimo, bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme, bet ir apeliacijos bei kasacijos stadijas. Apeliacinės ir kasacinės instancijos teismų sprendimai turi reikšmės žemesnių instancijų teismų priimamiems sprendimams (nuosprendžiams), baudžiamosios atsakomybės taikymui, leidžia ištaisyti galimas žemesnių instancijų teismų padarytas klaidas, užtikrinti tinkamą teismo procesą. Teisė į nemokamą advokato pagalbą turi būti užtikrinta kiekvienam baudžiamajon atsakomybėn traukiamam asmeniui – ne tik įtariamam ar kaltinamam padarius nusikalstamą veiką, bet ir nuteistajam ar išteisintajam, jeigu jiems trūksta lėšų, taip pat kitais atvejais, kai ji būtina teisingumo interesais. Galiausiai teisė į gynybą (teisinę pagalbą) turi būti reali ir veiksminga, o ne teorinė ar iliuzinė, jos įgyvendinimas neturėtų priklausyti nuo pernelyg formalių sąlygų, todėl valstybė privalo imtis pozityvių veiksmų ir užtikrinti, kad asmuo iš tikrųjų pasinaudotų savo teise į nemokamą teisinę pagalbą.

2.4. Taigi pareiškėjui kyla abejonių, ar Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punkte įtvirtintas teisinis reguliavimas, pagal kurį antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu ji buvo suteikta kitoje byloje, tačiau iki nurodyto termino nebuvo apmokėtos nustatytos antrinės teisinės pagalbos išlaidos arba jų dalis, net kai yra kitos aplinkybės (teisingumo interesai), dėl kurių asmeniui, įtariamam, kaltinamam padarius nusikalstamą veiką ar dėl jos nuteistam (išteisintam), vis dėlto būtina užtikrinti veiksmingos (nemokamos) teisinės pagalbos teikimą, atitinka konstitucinius teisės kreiptis į teismą (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis), teisės į gynybą ir teisės turėti advokatą (Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalis) užtikrinimo pagrindus. Be to, minėtų teisių pažeidimas reikštų ir konstitucinio teisinės valstybės principo pažeidimą.

II

Suinteresuoto asmens atstovo argumentai

3. Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gauti suinteresuoto asmens Seimo atstovo Seimo nario Juliaus Sabatausko rašytiniai paaiškinimai, kuriuose teigiama, kad ginčijamas teisinis reguliavimas neprieštarauja Konstitucijai. Seimo atstovo pozicija grindžiama šiais argumentais.

3.1. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimas yra reguliuojamas įstatymu ir taikomas vienodai visiems asmenims nepriklausomai nuo to, ar jie atlieka laisvės atėmimo bausmę. Kadangi valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimas yra finansuojamas iš valstybės biudžeto, jis turi būti sureguliuotas ir vykdomas pagal bendras taisykles, taip siekiant užtikrinti, kad viešieji finansai tarnautų visuomenei, kad jie būtų naudojami tokiais atvejais, kai tai yra objektyviai būtina, kad nebūtų kuriamos privilegijos atskiroms asmenų grupėms, kad būtų užtikrintas viešųjų finansų stabilumas, kad būtų neleista susidaryti pernelyg dideliame biudžeto deficitui. Viešieji finansai nėra beribiai, todėl valstybė turi pareigą juos administruoti taip, kad jų pakaktų visoms iš valstybės biudžeto finansuojamoms sritims, kad nebūtų sukurta atskirų visuomenės grupių ir jos narių priešprieša. Dėl šios priežasties, vadovaujantis konstituciniu socialinio solidarumo principu, Įstatymu yra nustatyta tvarka, pagal kurią valstybės teikiama teisinė pagalba yra finansuojama atsižvelgiant į tam tikrus kriterijus, pareigą apmokėti dalį šios pagalbos teikimo išlaidų perkeliama asmenims, kuriems ji teikiama. Konstitucinė teisė į gynybą negali visiškai užgožti socialinio solidarumo principo.

Bausmės atlikimo aplinkybė nėra ir neturėtų būti vertinama kaip savaime pagrindžianti tai, kad asmuo negali apmokėti antrinės teisinės pagalbos teikimo išlaidų. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos asmenis, atliekančius laisvės atėmimo bausmę, traktuoti skirtingai nei visus kitus asmenis, kurie naudojami valstybės garantuojama teisine pagalba pagal įstatyme nustatytus kriterijus ir sąlygas. Ne laisvės atėmimo bausmės atlikimas, o asmens pajamų lygis yra objektyvus kriterijus, pagal kurį valstybė garantuoja antrinę teisinę pagalbą ir apmoka jos išlaidas.

3.2. Pareiškėjo ginčijama nuostata buvo priimta siekiant išvengti piktnaudžiavimo antrine teisine pagalba. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte pabrėžta, kad šiuo įstatymu bus užtikrintas lygiateisiškumas naudojantis antrine teisine pagalba ir sudarytos sąlygos racionaliau naudoti valstybės biudžeto lėšas, taip pat kad, Įstatymą papildžius naujais antrinės teisinės pagalbos neteikimo pagrindais, bus galima veiksmingiau organizuoti šios pagalbos teikimą.

3.3. Ginčijama teisės norma nėra taikoma beatodairiškai, asmuo net ir pavėlavęs gali apmokėti skolą už antrinės teisinės pagalbos teikimą, ir tokiu atveju antrinė teisinė pagalba jam bus teikiama.

3.4. Pareiškėjo ginčijamas teisinis reguliavimas pasikeis nuo 2019 m. sausio 1 d. Tais atvejais, kai asmeniui antrinę teisinę pagalbą bus atsisakyta teikti dėl to, kad jam tokia pagalba

buvo suteikta kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies, jis galės pateikti motyvuotą prašymą dėl savo individualios situacijos papildomo įvertinimo ir antrinės teisinės pagalbos teikimo. Tarnyba turės teisę išimtiniais atvejais, atsižvelgdama į pareiškėjo prašymą ir įvertinusi jo individualią situaciją, suteikti antrinę teisinę pagalbą, nepaisydama to, kad yra tam tikri įstatyme nustatyti jos neteikimo pagrindai.

III

Byloje gauta medžiaga

4. Rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gautos Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos kanclerio Arūno Kazlausko ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos direktorės Anželikos Banevičienės rašytinės nuomonės.

Konstitucinis Teismas

konstatuoja:

I

Tyrimo ribos

5. Pareiškėjas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas prašo ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punktas tiek, kiek jame nustatyta, kad antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu pareiškėjui buvo suteikta antrinė teisinė pagalba kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų antrinės teisinės pagalbos išlaidų arba jų dalies, net kai užtikrinti veiksmingos (nemokamos) teisinės pagalbos teikimą nuteistam asmeniui būtina teisingumo interesais.

5.1. Kaip matyti iš pareiškėjo prašyme pateiktų argumentų, jis ginčijamo teisinio reguliavimo atitiktimi Konstitucijai abejoja tiek, kiek pagal jį antrinė teisinė pagalba neteikiama baudžiamojoje byloje.

5.2. Taigi šioje konstitucinės justicijos byloje Konstitucinis Teismas pagal pareiškėjo prašymą tirs, ar Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, 31 straipsnio 6 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui neprieštarauja Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punktas tiek, kiek jame nustatyta, kad antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu pareiškėjui tokia pagalba buvo suteikta kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies, net kai užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos teikimą baudžiamojoje byloje būtina teisingumo interesais.

II

Ginčijamas ir su juo susijęs teisinis reguliavimas

6. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste atskleistinas šiai bylai reikšmingas

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme nustatytas valstybės garantuojamos antrinės teisinės pagalbos teikimo baudžiamosiose bylose teisinis reguliavimas.

7. Seimas 2000 m. kovo 28 d. priėmė Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymą, kuris Seimo 2013 m. gegužės 9 d. priimtu Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo pakeitimo įstatymu pakeistas ir išdėstytas nauja redakcija. Vėliau Įstatymas (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) buvo ne kartą keičiamas ir papildomas.

8. Įstatymu (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) reguliuojamas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimas asmenims, kad šie galėtų tinkamai ginti pažeistas ar ginčijamas savo teises ir įstatymų saugomus interesus (1 straipsnio 1 dalis).

Šiame kontekste paminėtina, kad Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) tikslas, kaip nurodyta jo projekto aiškinamajame rašte, be kita ko, yra užtikrinti, kad valstybės garantuojama teisinė pagalba būtų teikiama tik tiems asmenims, kurie dėl savo turtinės padėties neturi galimybių tinkamai ginti savo teisių ir įstatymų saugomų interesų, ir išvengti piktnaudžiavimo valstybės garantuojama teisine pagalba.

9. Pagal Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 2 straipsnį antrinė valstybės garantuojama teisinė pagalba – tai dokumentų rengimas, gynyba ir atstovavimas bylose, įskaitant vykdymo procesą, atstovavimas išankstinio ginčų sprendimo ne teisme atvejais, jeigu tokią tvarką nustato įstatymai ar teismo sprendimas (1 dalis (2016 m. lapkričio 3 d. redakcija)); antrinės valstybės garantuojamos teisinės pagalbos koordinatorius baudžiamojoje byloje yra advokatas ar kitas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos paskirtas asmuo, padedantis organizuoti antrinės teisinės pagalbos teikimą baudžiamosiose bylose (2 dalis); gynyba ir atstovavimas bylose – tai įstatymų reglamentuojami procesiniai veiksmai ginant įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo ar atstovaujamojo teises ir interesus baudžiamosiose, civilinėse (išskyrus arbitražo bylas), administracinėse ir administracinių nusižengimų bylose, taip pat tarptautinėse teisminėse institucijose (3 dalis (2016 m. lapkričio 3 d. redakcija)).

Taigi pagal Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 2 straipsnio 1 dalyje (2016 m. lapkričio 3 d. redakcija), 2 dalyje, 3 dalyje (2016 m. lapkričio 3 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą antrinė valstybės garantuojama teisinė pagalba, be kita ko, apima gynybą ir atstovavimą baudžiamosiose bylose, t. y. įstatymų reglamentuojamus procesinius veiksmus ginant įtariamojo, kaltinamojo, nuteistojo ar atstovaujamojo teises ir interesus.

10. Antrinės teisinės pagalbos teikimą organizuoja ir sprendimus dėl jo priima Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba (Įstatymo 9 straipsnio (2014 m. gruodžio 11 d. redakcija) 3 dalies 2, 3 punktai).

11. Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnyje „Asmenys, turintys teisę gauti valstybės garantojamą teisinę pagalbą“ (su 2016 m. lapkričio 3 d. pakeitimu), kurio 7 dalies

11 punktą ginčijamas šioje konstitucinės justicijos byloje, *inter alia* nustatyta:

„<...>

2. Antrinę teisinę pagalbą turi teisę gauti:

1) Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, taip pat kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys, kurių turtas ir metinės pajamos neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisei pagalbai gauti pagal šį įstatymą;

2) Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, taip pat kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys, nurodyti šio įstatymo 12 straipsnyje;

3) kiti Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nurodyti asmenys.

<...>

7. Antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu:

1) pareiškėjo reikalavimai yra akivaizdžiai nepagrįsti;

2) atstovavimas byloje yra neperspektyvus;

3) pareiškėjas kreipiasi dėl neturtinės žalos, susijusios su garbės ir orumo gynimu, tačiau jis nepatyrė turtinės žalos;

4) prašymas yra susijęs su reikalavimu, tiesiogiai atsirandančiu dėl pareiškėjo ūkinės komercinės veiklos ar dėl jo savarankiškos profesinės veiklos;

5) pareiškėjas gali gauti reikiamas teises paslaugas nesinaudodamas valstybės garantuojama teisine pagalba;

6) pareiškėjas kreipiasi ne dėl savo teisių pažeidimo, išskyrus atstovavimo pagal įstatymą atvejus;

7) reikalavimas, dėl kurio kreipiamasi antrinės teisinės pagalbos, buvo perleistas pareiškėjui siekiant gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą;

8) pareiškėjas piktnaudžiauja valstybės garantuojama teisine pagalba, savo materialiosiomis ar procesinėmis teisėmis;

9) pareiškėjas nesutinka apmokėti nustatytą antrinės teisinės pagalbos išlaidų dalį;

10) iš esmės išnagrinėjus reikalavimą, nustatoma, kad antrinės teisinės pagalbos galimos išlaidos viršytų pareiškėjo turtinių reikalavimų (turtinių interesų) dydį;

11) pareiškėjui buvo suteikta antrinė teisinė pagalba kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų antrinės teisinės pagalbos išlaidų arba jų dalies;

12) nustatoma, kad pareiškėjas savarankiškai, be advokato pagalbos, gali įgyvendinti arba apginti savo teises ar įstatymų saugomus interesus;

13) tam pačiam pareiškėjui pagalba teikiama daugiau kaip trijose bylose;

14) pareiškėjas per tarnybos nustatytą terminą nepateikė visų šio įstatymo 18 straipsnio 1 dalyje nurodytų dokumentų;

15) ginčas, dėl kurio kreipiamasi antrinės teisinės pagalbos, buvo spręstas šio įstatymo nustatyta tvarka taikinamojo tarpininkavimo būdu ir ginčo šalys sudarė taikos sutartį, tačiau pareiškėjas nesutiko ją pateikti tvirtinti teismui.

8. Šio straipsnio 7 dalies 1, 2, 3, 4, 10, 13 punktai netaikomi antrinės teisinės pagalbos teikimui administracinių nusižengimų bylose, kai antrinės teisinės pagalbos kreipiasi administracinėn atsakomybėn traukiamas asmuo, ir baudžiamosiose bylose, išskyrus prašymus dėl proceso atnaujinimo, skundus ar pareiškimus privataus kaltinimo tvarka, procesinius dokumentus, kuriems paduoti įstatymų nustatytas naikinamasis terminas yra pasibaigęs. Šio straipsnio 7 dalies 1, 2, 3, 4, 10, 13 punktai netaikomi antrinės teisinės pagalbos teikimui tarptautinėse teisminėse institucijose. <...>“

11.1. Šioje konstitucinės justicijos byloje yra aktuali Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 2 dalis, kurioje nurodyti asmenys, turintys teisę gauti antrinę teisinę pagalbą *inter alia* baudžiamosiose bylose.

Pagal Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 2 dalį šią pagalbą turi teisę gauti Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys, kurių turtas ir metinės pajamos neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisinei pagalbai gauti (1 punktas), taip pat Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys, nurodyti įstatymo 12 straipsnyje (2 punktas). Paminėtina, jog Įstatymo 12 straipsnyje (2013 m. gegužės 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) nustatyta, kad jame nurodyti asmenys turi teisę gauti valstybės garantuojamą antrinę teisinę pagalbą neatsižvelgiant į Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius teisinei pagalbai gauti. Taigi pagal Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 2 dalies 1, 2 punktus antrinę teisinę pagalbą turi teisę gauti Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys:

– kurių turtas ir metinės pajamos neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisinei pagalbai gauti;

– kurie nurodyti 12 straipsnyje kaip turintys teisę gauti antrinę teisinę pagalbą neatsižvelgiant į Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius teisinei pagalbai gauti.

Paminėtina, kad pagal Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 2 dalies 3 punktą teisę gauti valstybės garantuojamą antrinę teisinę pagalbą taip pat turi kiti Lietuvos

Respublikos tarptautinėse sutartyse nurodyti asmenys.

11.2. Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalyje, kurios 11 punktą ginčija pareiškėjas, yra nustatyti atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindai, kurie pagal šiame straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą taikomi visiems minėtiems šio straipsnio 2 dalyje nurodytiems asmenims, *inter alia* tiems, kurių turtas ir metinės pajamos neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisinei pagalbai gauti.

Pagal šioje konstitucinės justicijos byloje ginčijamą Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punkte nustatytą teisinį reguliavimą antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu pareiškėjui tokia pagalba buvo suteikta kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies.

11.3. Pagal Įstatymo 11 straipsnio 8 dalyje (2016 m. lapkričio 3 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą šio straipsnio 7 dalies 1, 2, 3, 4, 10, 13 punktuose nustatyti atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindai buvo netaikomi antrinės teisinės pagalbos teikimui baudžiamosiose bylose, išskyrus prašymus dėl proceso atnaujinimo, skundus ar pareiškimus privataus kaltinimo tvarka, procesinius dokumentus, kuriems paduoti įstatymų nustatytas naikinamasis terminas yra pasibaigęs.

Taigi tarp Įstatymo 11 straipsnio 8 dalyje (2016 m. lapkričio 3 d. redakcija) išvardytų atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindų, kurie nėra taikomi antrinės teisinės pagalbos teikimui baudžiamosiose bylose, nebuvo šioje konstitucinės justicijos byloje ginčijamame Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punkte nustatyto pagrindo.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Įstatymo 11 straipsnio 8 dalis (2016 m. lapkričio 3 d. redakcija) buvo keičiama, tačiau joje įtvirtintas teisinis reguliavimas šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu nepakito.

Vadinasi, šioje konstitucinės justicijos byloje ginčijamame Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punkte nustatytas atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindas yra taikomas baudžiamosiose bylose.

12. Pareiškėjo ginčijamas Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punkte nustatytas teisinis reguliavimas aiškintinas ir kitų šio įstatymo nuostatų kontekste.

12.1. Pagal Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 12 straipsnio 1 punktą Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodytiems asmenims, turintiems teisę gauti antrinę teisinę pagalbą neatsižvelgiant į Vyriausybės nustatytus turto ir pajamų lygius šiai pagalbai gauti, priskiriami asmenys, kurie pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 51 straipsnį turi teisę gauti teisinę pagalbą nagrinėjant baudžiamąsias bylas.

BPK 51 straipsnio 1 dalyje (su 2013 m. gegužės 9 d. papildymu) nustatyti atvejai, kada

gynėjo dalyvavimas baudžiamajame procese yra būtinas, o šio straipsnio 2 dalyje (2008 m. balandžio 15 d. redakcija) nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras motyvuotu nutarimu ar teismas motyvuota nutartimi turi teisę pripažinti, kad gynėjo dalyvavimas būtinas ir kitais atvejais, jeigu, jų nuomone, be gynėjo pagalbos įtariamojo ar kaltinamojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami.

12.2. Pagal Įstatymo 21 straipsnio „Antrinės teisinės pagalbos teikimo ypatumai baudžiamosiose bylose“ 1 dalyje (2014 m. rugsėjo 25 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą, kai gynėjo ar įgaliotojo atstovo dalyvavimas nagrinėjant baudžiamąsias bylas yra būtinas pagal BPK 51 ar 55 straipsnį, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas praneša Tarnybai ar jos nurodytam koordinatoriui apie tai, kad įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam būtinas gynėjas ar kad nukentėjusiajam būtinas įgaliotasis atstovas, o pagal šio straipsnio 2 dalyje (2014 m. rugsėjo 25 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą Tarnyba ar jos nurodytas koordinatorius, gavę šio straipsnio 1 dalyje nurodytą pranešimą, privalo nedelsdami parinkti antrinę teisinę pagalbą teiksiantį advokatą ir pranešti apie tai ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui.

Šiame kontekste pažymėtina, kad BPK 55 straipsnyje (2007 m. birželio 28 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais) reglamentuojamas, be kita ko, nepilnamečio nukentėjusiojo įgaliotojo atstovo dalyvavimas baudžiamajame procese. Pagal šio straipsnio 4 dalį (2014 m. rugsėjo 25 d. redakcija) ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras motyvuotu nutarimu ar teismas motyvuota nutartimi pripažįsta, kad įgaliotojo atstovo dalyvavimas būtinas bylose dėl nusikalstamų veikų žmogaus sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai ar dorovei, kai nuo šių veikų nukentėjo nepilnametis, taip pat kitais atvejais, kai be įgaliotojo atstovo pagalbos nepilnamečio nukentėjusiojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Įstatymo 21 straipsnis (su 2014 m. rugsėjo 25 d. pakeitimu) buvo keičiamas, tačiau jo 1, 2 dalyse įtvirtintas teisinis reguliavimas šioje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu nepakito.

12.3. Taigi Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punktą aiškinant kartu su šio įstatymo 12 straipsnio 1 punkto, 21 straipsnio 1, 2 dalių (2014 m. rugsėjo 25 d. redakcija) nuostatomis pažymėtina, kad ginčijamame Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punkte nustatytas atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindas nėra taikytinas tais atvejais, kai gynėjo ar įgaliotojo atstovo dalyvavimas baudžiamajame procese yra būtinas pagal BPK 51 ar 55 straipsnį, nes pagal Įstatymo 21 straipsnio 2 dalį (2014 m. rugsėjo 25 d. redakcija) Tarnyba ar jos nurodytas koordinatorius, gavę ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teismo pranešimą apie tai, kad įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam būtinas gynėjas ar kad nukentėjusiajam būtinas įgaliotasis atstovas, privalo nedelsdami parinkti antrinę teisinę pagalbą teiksiantį advokatą.

13. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina ir tai, kad Seimas 2018 m. birželio 30 d. priėmė Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 34 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymą (toliau – Pakeitimo įstatymas), kuriuo *inter alia* pakeitė Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija su vėlesniais pakeitimais ir papildymais) 11 straipsnio 10 dalį ir papildė ją 11 dalimi.

Pagal Pakeitimo įstatymo 19 straipsnio 1 dalį šis įstatymas įsigalios (su tam tikra išimtimi) 2019 m. sausio 1 d.; pagal šio straipsnio 3 dalį prašymai suteikti antrinę teisinę pagalbą ir teisinės pagalbos prašymai, pateikti iki šio įstatymo įsigaliojimo, nagrinėjami pagal iki šio įstatymo įsigaliojimo galiojusio Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nuostatas.

Įstatymo 11 straipsnio 10, 11 dalyse (2018 m. birželio 30 d. redakcija) nustatyta:

„10. Tarnyba turi teisę išimtiniais atvejais, atsižvelgdama į šio straipsnio 11 dalyje nurodytą pareiškėjo prašymą ir įvertinusi konkretaus pareiškėjo individualią situaciją, suteikti antrinę teisinę pagalbą, nepaisydama to, kad yra šio straipsnio 7 dalies 3, 4, 5, 11, 15 punktuose nustatyti antrinės teisinės pagalbos neteikimo pagrindai.

11. Kai tarnyba, vadovaudamasi šio straipsnio 7 dalies 3, 4, 5, 11, 15 punktais, priima sprendimą atsisakyti teikti antrinę teisinę pagalbą, pareiškėjas turi teisę kreiptis į tarnybą su motyvuotu rašytiniu prašymu dėl savo individualios situacijos papildomo įvertinimo ir pateikti šį prašymą pagrindžiančius dokumentus ir (ar) informaciją. Individuali pareiškėjo situacija vertinama atsižvelgiant į gyvenimo lygį ir pareiškėjo turtinę padėtį, galimybes veiksmingai savarankiškai sau atstovauti, išlaidas advokato pagalbai, bylos, kurioje prašoma suteikti antrinę teisinę pagalbą, sudėtingumą ir turtinių reikalavimų (turtinių interesų) dydį, pareiškėjo procesinę padėtį byloje ir galimus neigiamus padarinius pareiškėjui. Šiuo atveju tarnyba sprendimą priima teisingumo ministro nustatyta tvarka.“

Taigi pagal Įstatymo 11 straipsnio 10, 11 dalyse (2018 m. birželio 30 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą, Tarnybai atsisakius suteikti antrinę teisinę pagalbą (*inter alia* vadovaujantis šio straipsnio 7 dalies 11 punktu), pareiškėjas galės kreiptis į Tarnybą su motyvuotu rašytiniu prašymu dėl savo individualios situacijos papildomo įvertinimo, o Tarnyba, įvertinusi jo individualią situaciją (gyvenimo lygį ir pareiškėjo turtinę padėtį, galimybes veiksmingai savarankiškai sau atstovauti, išlaidas advokato pagalbai, bylos, kurioje prašoma suteikti antrinę teisinę pagalbą, sudėtingumą ir turtinių reikalavimų (turtinių interesų) dydį, pareiškėjo procesinę padėtį byloje ir galimus neigiamus padarinius pareiškėjui), išimtiniais atvejais turės teisę suteikti antrinę teisinę pagalbą, nepaisydama to, kad pareiškėjui tokia pagalba buvo suteikta kitoje byloje ir jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies, t. y. netaikydama šioje konstitucinės justicijos byloje ginčijamo Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija)

11 straipsnio 7 dalies 11 punkto.

14. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste apibendrinant pareiškėjo ginčijamą ir su juo susijusį teisinį reguliavimą pažymėtina, kad Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punkte yra nustatytas atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindas – kai gynėjo ar įgaliotojo atstovo dalyvavimas baudžiamajame procese pagal BPK nėra būtinas, antrinė teisinė pagalba baudžiamojoje byloje neteikiama, jeigu pareiškėjui ji buvo suteikta kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies.

III

Konstitucijos nuostatos ir oficialioji konstitucinė doktrina

15. Šioje konstitucinės justicijos byloje tiriama teisinio reguliavimo, kuriuo ribojamas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimas, atitiktis Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, 31 straipsnio 6 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

16. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas, taip pat asmens teisė kreiptis į teismą (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis) suponuoja asmens teisę į tinkamą teisinį procesą, *inter alia* tinkamą teismo procesą; tinkamas teismo procesas yra būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą; tam tikri reikalavimai teismo procesui kyla ir iš Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas (*inter alia* 2006 m. sausio 16 d., 2009 m. birželio 8 d., 2015 m. liepos 9 d. nutarimai). Konstitucija įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti tokį baudžiamojo proceso santykių teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrintos baudžiamojo proceso dalyvių teisės, *inter alia* šis procesas turi būti toks, kad nebūtų pažeistos asmens, įtariamo, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, konstitucinės teisės: turi būti užtikrinta jo teisė į gynybą, teisė turėti advokatą ir kt. (*inter alia* 2006 m. sausio 16 d., 2015 m. liepos 9 d., 2017 m. kovo 15 d. nutarimai).

17. Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat teisė turėti advokatą.

Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje garantuota asmens teisė į gynybą suponuoja tai, kad jam įstatymu turi būti užtikrinta pakankamai procesinių priemonių gintis nuo pareikšto kaltinimo ir galimybė jomis pasinaudoti; teisė į gynybą yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų; garantuojant asmens teisę į gynybą sudaromos prielaidos kiekviena, kuris padarė nusikaltimą, teisingai nubausti ir užtikrinti, kad nekaltas asmuo nebus patrauktas baudžiamajon atsakomybėn ir nuteistas (2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas). Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta teisė turėti advokatą reiškia asmens teisę pačiam pasirinkti advokatą, taip pat teisė turėti valstybės

paskirtą advokatą (2001 m. vasario 12 d. nutarimas). Iš konstitucinės teisės į gynybą, taip pat teisės turėti advokatą kyla valstybės institucijų pareiga užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali (*inter alia* 2001 m. vasario 12 d., 2011 m. birželio 9 d. nutarimai).

18. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucija, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą, 31 straipsnio 2 dalyje garantuojamo teisingo bylos išnagrinėjimo nepriklausomame ir nešališkame teisme imperatyvas, konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuoja valstybės pareigą įstatyme nustatyta tvarka ir sąlygomis, paisant valstybės finansinių išgalių, užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos, *inter alia* juridinio konsultavimo ir atstovavimo paslaugų, teikimą tiems socialiai jautriems (pažeidžiamiems) asmenims, kuriems ji kitaip įprastoje teisinių paslaugų rinkoje būtų fiktyvi ar itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių, taip pat kitais atvejais, kai tai būtina teisingumo interesais; įstatymų leidėjas, reglamentuodamas valstybės biudžeto ar kitomis viešosiomis lėšomis finansuojamą ir specialiomis institucinėmis bei organizacinėmis priemonėmis užtikrinamą teisinę pagalbą (viešąją teisinę paslaugą), turi plačią diskreciją pasirinkti jos organizavimo, teikimo ir finansavimo modelį, *inter alia* nustatyti šią teisinę pagalbą (paslaugą) administruojančius ir tiesiogiai teikiančius subjektus, jų veiklos formas ir apmokėjimo pagrindus; konstitucinė valstybės pareiga įstatyme nustatyta tvarka ir sąlygomis užtikrinti teisinės pagalbos (viešosios teisinės paslaugos) teikimą suponuoja ir priedermę atsakingai planuoti, kaupti ir naudoti tam reikalingas lėšas, taip pat įpareigojimą tos paslaugos teikimo, *inter alia* advokatų profesinės veiklos pagrindu, apmokėjimą reguliuoti taip, kad finansiniai ištekliai būtų naudojami racionaliai, paskirstomi tolygiai, kad tokia teisinė pagalba būtų prieinama visiems, kuriems ji reikalinga, taip pat kad būtų skatinama siekti greito teisinio proceso, rinktis veiksmingiausias teisių gynybos būdus ir priemones (2015 m. liepos 9 d. nutarimas).

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad Konstitucijos, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į teismą, 31 straipsnio 2 dalyje garantuojamo teisingo bylos išnagrinėjimo nepriklausomame ir nešališkame teisme imperatyvo, konstitucinio teisinės valstybės principo, suponuojama valstybės pareiga užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos teikimą tais atvejais, kai tai būtina teisingumo interesais, *inter alia* reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo numatyti tokį teisinės pagalbos organizavimo, teikimo ir finansavimo modelį, pagal kurį ji asmenims, kuriems tokia pagalba būtų itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių, būtų teikiama atsižvelgiant į tokius kriterijus kaip bylos ar taikomos teisės sudėtingumas, galimos bausmės griežtumas, nusikalstamos veikos sunkumas, tam tikri asmens socialinės ir asmeninės padėties ypatumai, kitos reikšmingos aplinkybės. Pažymėtina ir tai, kad iš konstitucinės valstybės pareigos užtikrinti veiksmingą teisinės pagalbos teikimą suponuojamos priedermės atsakingai planuoti, kaupti ir naudoti tam reikalingas lėšas kyla *inter alia* įstatymų

leidėjo teisė nustatyti tokį teisinės pagalbos organizavimo, teikimo ir finansavimo modelį, pagal kurį būtų reikalaujama, kad asmuo, pasibaigus teismo procesui, apmokėtų jam suteiktos viešosiomis lėšomis finansuojamos teisinės pagalbos išlaidas ar jų dalį, jeigu jo finansinė padėtis pagerėtų ir jis galėtų jas apmokėti. Taigi įstatymų leidėjas gali nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį teisinė pagalba tam tikrais atvejais būtų neteikiama asmenims, kurie neįvykdo įstatyme nustatytos pareigos apmokėti jiems kitose bylose suteiktos teisinės pagalbos išlaidas ar jų dalį; tačiau jokiais atvejais tokiu teisiniu reguliavimu negali būti paneigtos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje, 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos asmens teisė kreiptis į teismą ir teisė į tinkamą teismo procesą, t. y. negali būti sudarytos prielaidos nepaisyti teisingumo interesų, be kita ko, kai tam tikram asmeniui teisinė pagalba būtų itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių.

IV

Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtintas teisinis reguliavimas

19. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste svarbios Europos Sąjungos teisės aktų nuostatos, susijusios su teise į nemokamą teisinę pagalbą kaip vieną iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą garantijų.

20. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 47 straipsnyje „Teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą“ nustatyta:

„Kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytais sąlygomis.

Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo bylą per kiek įmanoma trumpesnę laiką viešai ir teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir nešališkas teismas. Kiekvienas asmuo turi turėti galimybę gauti teisinę pagalbą, būti ginamas ir atstovaujamas.

Asmenys, neturintys pakankamai lėšų, turi gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga užtikrinti teisę į veiksmingą teisingumą.“

21. Šios Chartijos nuostatos detalizuojamos Europos Sąjungos antrinės teisės aktuose: teisė turėti advokatą yra įtvirtinta 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu, o teisė į teisinę pagalbą – 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2016/1919 dėl teisinės pagalbos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vykstant baudžiamajam procesui ir prašomiems perduoti asmenims vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms (toliau – ir Direktyva).

21.1. 2016 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (ES) 2016/1919 1 konstatuojamojoje dalyje *inter alia* nustatyta, kad Direktyva siekiama užtikrinti teisės turėti

advokatą, kaip nustatyta pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2013/48/ES, veiksmingumą, suteikiant valstybių narių finansuojamo advokato pagalbą įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vykstant baudžiamajam procesui, o Direktyvos 25 konstatuojamojoje dalyje – kad, teisinę pagalbą suteikus įtariamajam, kaltinamajam ar prašomam perduoti asmeniui, vienas iš būdų užtikrinti jos veiksmingumą ir kokybę yra sudaryti palankesnes sąlygas teisinio atstovavimo jam tęstinumui; tuo atžvilgiu valstybės narės turėtų sudaryti palankesnes sąlygas teisinio atstovavimo tęstinumui viso baudžiamojo proceso metu.

21.2. Direktyvos 4 straipsnyje „Teisinė pagalba vykstant baudžiamajam procesui“ *inter alia* nustatyta:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad teisę į teisinę pagalbą turėtų neturintys pakankamai lėšų sumokėti už advokato pagalbą įtariamieji ir kaltinamieji, kai tai būtina teisingumo interesams apsaugoti.

2. Valstybės narės gali įvertinti finansinę padėtį, pagrįstumą arba abu šiuos aspektus, kad nustatytų, ar turi būti suteikta teisinė pagalba pagal 1 dalį.

3. Kai valstybė narė vertina finansinę padėtį, ji atsižvelgia į visus svarbius ir objektyvius veiksnius, kaip antai atitinkamo asmens pajamas, turtinę ir šeimos padėtį, taip pat į išlaidas advokato pagalbai ir gyvenimo lygį toje valstybėje narėje, taip siekiant nustatyti, ar, laikantis taikomų kriterijų toje valstybėje narėje, įtariamasis ar kaltinamasis neturi pakankamai lėšų sumokėti už advokato pagalbą.

4. Kai valstybė narė vertina pagrįstumą, ji atsižvelgia į nusikalstamos veikos sunkumą, bylos sudėtingumą ir sankcijos, kuri galėtų būti skirta, griežtumą, taip siekiant nustatyti, ar siekiant teisingumo interesų turi būti suteikta teisinė pagalba. <...>“

22. Teisė į teisinę pagalbą yra įtvirtinta ir Komisijos 2013 m. lapkričio 27 d. rekomendacijoje dėl įtariamųjų arba kaltinamųjų teisės į teisinę pagalbą baudžiamajame procese 2013/C 378/03 (toliau – Rekomendacija).

Rekomendacijoje *inter alia* nustatyta, kad:

– įtariamieji ir kaltinamieji baudžiamajame procese turėtų turėti teisę į teisinę pagalbą nuo tada, kai jie įtariamai padarę nusikalstamą veiką; ši teisė turėtų galioti iki proceso pabaigos (2 punktas);

– teisinė pagalba įtariamiesiems arba kaltinamiesiems ir prašomiems išduoti asmenims mažų mažiausiai turėtų būti suteikta, jei jie dėl savo ekonominės padėties neturi pakankamų finansinių išteklių daliai ar visoms gynybos ir proceso išlaidoms padengti (išteklių įvertinimas) ir (arba) kai tokia pagalba reikalinga teisingumo interesais (pagrįstumo įvertinimas) (4 punktas);

– kai vertinant teisę į teisinę pagalbą taikomas nepakankamų finansinių išteklių reikalavimas (išteklių įvertinimas), pareiškėjo ekonominė padėtis turėtų būti vertinama remiantis

tokiais objektyviais veiksniais kaip pajamos, kapitalas, šeimos padėtis, gyvenimo lygis ir užmokestis gynėjui (6 punktas);

- kai taikomas reikalavimas įvertinti, ar teisinė pagalba reikalinga teisingumo interesais (pagrįstumo įvertinimas), turėtų būti vertinama bylos sudėtingumas, įtariamojo, kaltinamojo arba prašomo išduoti asmens socialinė ir asmeninė padėtis, veikos sunkumas ir galimos bausmės griežtumas; turėtų būti įvertintos visos reikšmingos aplinkybės (11 punktas);

- tais atvejais, kai asmuo įtariamasis arba kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, už kurią gali būti paskirta laisvės atėmimo bausmė, ir kai teisinė pagalba yra privaloma, laikytina, kad teisinės pagalbos suteikimas atitinka teisingumo interesus (12 punktas);

- kai teisinė pagalba įtariamiesiems, kaltinamiesiems arba prašomiems išduoti asmenims skiriama atlikus pagrįstumo įvertinimą, teisinės pagalbos išlaidas galima išieškoti po galutinio nuosprendžio, jeigu jie išieškojimo metu turi pakankamai išteklių (13 punktas).

23. Taigi nagrinėjamoje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu apibendrinant Chartijos 47 straipsnyje, Direktyvos 4 straipsnyje ir Rekomendacijoje įtvirtintą teisinį reguliavimą pažymėtina, kad pagal jį:

- neturintys pakankamai lėšų asmenys turi teisę gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga teisei į veiksmingą teisingumą užtikrinti, neatsižvelgiant į tai, kokiuose teismo procesuose tokia pagalba reikalinga;

- įtariamieji ir kaltinamieji turi turėti teisę į teisinę pagalbą, jeigu jie neturi pakankamai lėšų sumokėti už advokato paslaugas ir (arba) jeigu tai būtina teisingumo interesams apsaugoti; ši teisė turėtų galioti viso baudžiamojo proceso metu;

- vertinant asmens finansinę padėtį atsižvelgiama į visus svarbius ir objektyvius veiksnius, kaip antai atitinkamo asmens pajamas, turtinę ir šeimos padėtį, taip pat į išlaidas advokato pagalbai ir gyvenimo lygį toje valstybėje narėje; teisinės pagalbos išlaidas galima išieškoti po galutinio nuosprendžio priėmimo, jeigu asmuo išieškojimo metu turi pakankamai išteklių;

- vertinant, ar teikti asmeniui teisinę pagalbą reikalinga teisingumo interesais, atsižvelgiama į visas reikšmingas bylos aplinkybes, *inter alia* bylos sudėtingumą, nusikalstamos veikos sunkumą, sankcijos, kuri galėtų būti skirta, griežtumą, įtariamojo ar kaltinamojo socialinę ir asmeninę padėtį.

V

Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija

24. Šios konstitucinės justicijos bylos kontekste svarbios ir 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) nuostatos, susijusios *inter alia* su asmens teise į teismą ir teisinę pagalbą.

25. Konvencijos 6 straipsnyje „Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą“ numatyta teisė į teismą (1 dalis) nagrinėjant asmens civilinių teisių ir pareigų bei jam pareikšto baudžiamą kaltinimą klausimus, apimanti ir asmens teisę kreiptis į teismą (angl. *access to a court*), ir įtvirtinti teisingo teismo (angl. *fair trial*) principai. Šio straipsnio 3 dalyje, kurioje įtvirtintos garantijos baudžiamajame procese, be kita ko, nustatyta: „Kiekvienas nusikaltimo padarymu kaltinamas asmuo turi bent jau šias teises: <...> c) gintis pats ar padedamas savo paties pasirinkto gynėjo arba, jei neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti ir kai tai būtina teisingumo interesams apsaugoti, nemokamai gauti advokato pagalbą; <...>“

25.1. Konvencijos 6 straipsnio 3 dalyje, *inter alia* jos c punkte, įtvirtintos garantijos baudžiamajame procese, įskaitant kaltinamojo teisę į nemokamą advokato pagalbą, yra labiau specifinės nei numatytosios Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, tačiau 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto teisingo proceso principo požiūriu jos laikomos šio principo sudedamąja dalimi ir vertinamos kartu (Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) Didžiosios kolegijos 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimo byloje *Saknovskiy prieš Rusiją*, peticijos Nr. 21272/03, 94 punktas; EŽTT Didžiosios kolegijos 2018 m. balandžio 4 d. sprendimo byloje *Correia de Matos prieš Portugaliją*, peticijos Nr. 56402/12, 119 punktas; EŽTT Didžiosios kolegijos 2002 m. liepos 26 d. sprendimo byloje *Meftah ir Kiti prieš Prancūziją*, peticijų Nr. 32911/96, 35237/97 ir 34595/97, 40 punktas). Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies garantijos padeda užtikrinti baudžiamąjį procesą kaip visumos teisingumą, o tai yra EŽTT pirminė pareiga pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį (EŽTT Didžiosios kolegijos 2017 m. gegužės 12 d. sprendimo byloje *Simeonovi prieš Bulgariją*, peticijos Nr. 21980/04, 113 punktas).

25.2. Kartu pažymėtina ir tai, kad pagal EŽTT jurisprudenciją teisė gintis padedamam savo paties pasirinkto gynėjo, kuri *expressis verbis* įtvirtinta Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punkte, nėra absoliuti ir jai gali būti taikomi tam tikri apribojimai, kiek tai susiję su nemokamos teisinės pagalbos teikimu, taip pat kai teismai sprendžia, ar konkrečioje byloje teisingumo interesai reikalauja, kad kaltinamasis būtų ginamas jų paskirto advokato (EŽTT Didžiosios kolegijos 2015 m. spalio 20 d. sprendimo byloje *Dvorski prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 25703/11, 79 punktas).

Be to, teisė „gintis pačiam arba per pasirinktą gynėją“ nebūtinai suteikia teisę pačiam kaltinamajam nuspręsti, kaip, kokių būdu jo atstovavimas bus užtikrintas (*Correia de Matos prieš Portugaliją*, 122 punktas). Kuri iš minėtų alternatyvų turėtų būti pasirinkta – teisė gintis pačiam ar per pasirinktą atstovą, taip pat tam tikrais atvejais ir teismo teisė paskirti atstovą priklauso ir nuo nacionalinės teisės nuostatų arba teismo taisyklių (*Saknovskiy prieš Rusiją*, 95 punktas). Privalomas atstovo paskyrimas vertinamas kaip priemonė kaltinamojo interesams baudžiamajame procese tinkamai apsaugoti ir nacionaliniai teismai jį skirti gali nuspręsti net ir tuo atveju, kai kaltinamasis tam prieštarauja (*Correia de Matos*, 124 punktas).

25.3. Konvencijos 6 straipsnio 3 dalyje nėra nurodyti konkretūs būdai, kaip valstybės privalo įgyvendinti minėtas garantijas baudžiamajame procese, įskaitant teisę gauti nemokamą advokato pagalbą. Valstybės yra laisvos pasirinkti šių procesinių garantijų įgyvendinimo būdus, svarbu, kad pasirinktos priemonės būtų suderintos su teisingo proceso reikalavimais (2011 m. liepos 19 d. sprendimo byloje *Jelcovas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 16913/04, 119 punktas). Šiame kontekste paminėtina, kad procesas prieš kaltinamąjį nevyks deramai, jei byloje nebus atstovaujama gynybos interesams (1983 m. balandžio 25 d. sprendimas byloje *Pakelli prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 8398/78), o nusikaltimo padarymu kaltinamam asmeniui apsauga turi būti taikoma visose proceso stadijose (1993 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje *Imbrioscia prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 13972/88).

25.4. Kaip minėta, baudžiamosiose bylose nemokamai teisinei pagalbai gauti gali būti nustatytos tam tikros sąlygos: pirma, tokia pagalba kaltinamajam nemokamai suteikiama tik tada, kai tas asmuo neturi pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti, ir, antra, tokios teisinės pagalbos būtinumą lemia teisingumo interesai (*Dvorski prieš Kroatiją*, 79 punktas). EŽTT yra pažymėjęs, jog vertinant, ar kaltinamojo finansinė padėtis yra tokia, kad jam būtina suteikti teisinę pagalbą, reikia atsižvelgti į visas aplinkybes; kaltinamasis turi parodyti, kad jam trūksta lėšų teisinei pagalbai apmokėti (2004 m. rugsėjo 21 d. sprendimas byloje *Santambrogio prieš Italiją*, peticijos Nr. 61945/00).

Tai, ar teikti teisinę pagalbą baudžiamajame byloje reikalinga teisingumo interesais, vertinama taip pat atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes. Nemokama teisinė pagalba paprastai suteikiama tais atvejais, kai už nusikaltimą (net ir nesunkų), kurį padarė asmuo yra įtariamas ar kaltinamas, gali būti paskirta laisvės atėmimo bausmė (EŽTT Didžiosios kolegijos 1996 m. birželio 10 d. sprendimo byloje *Bentham prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 19380/92, 61 punktas).

Teisinė pagalba taip pat turi būti suteikiama asmenims, kurie nesugeba gintis patys; tai vertindamas, EŽTT atsižvelgia į bylos sudėtingumą ir pareiškėjo išsilavinimą, socialinę padėtį, asmenybę ir kitas aplinkybes (1991 m. gegužės 24 d. sprendimo byloje *Quaranta prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 12744/87, 35 punktas). Tai, ar nemokama advokato pagalba reikalinga teisingumo interesams apsaugoti, turi būti vertinama kiekvienoje proceso stadijoje (1990 m. kovo 28 d. sprendimo byloje *Granger prieš Jungtinę Karalystę*, peticijos Nr. 11932/86, 43–48 punktai). Jei byla laikoma sudėtinga, veiksminga teisinė pagalba turi būti užtikrinta ir kasaciniame procese, *inter alia* kasaciniam skundui parengti (2011 m. liepos 19 d. sprendimo byloje *Jelcovas prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 16913/04, 118–126 punktai).

25.5. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal EŽTT jurisprudenciją nemokama teisinė pagalba, nors ji *expressis verbis* ir nenurodyta Konvencijos 6 straipsnio

1 dalyje, tam tikrais atvejais taip pat turi būti suteikiama *inter alia* civilinėse bylose. EŽTT yra pažymėjęs, kad Konvencija garantuoja praktines ir veiksmingas teises, – tai ypač svarbu kalbant apie Konvencijos 6 straipsnio garantijas, – tiek asmens teisė kreiptis į teismą, tiek teisė į teisingą procesą turi būti veiksminga (EŽTT Didžiosios kolegijos 2001 m. liepos 12 d. sprendimo byloje *Lichtenšteino Princas Hans-Adam II prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 42527/98, 45 punktas), tačiau tai gali būti neįmanoma, jei asmeniui nebus suteikta teisė naudotis nemokama advokato pagalba. Dar byloje *Airey prieš Airiją* EŽTT pabrėžė, jog veiksminga teisė kreiptis į teismą gali reikšti ir tai, kad valstybė turi pareigą ir tam tikrose civilinėse bylose suteikti asmeniui teisę į nemokamą teisinę pagalbą, tačiau ne visose (1979 m. spalio 9 d. sprendimo byloje *Airey prieš Airiją*, peticijos Nr. 6289/73, 24–28 punktai). EŽTT taip pat yra pabrėžęs, kad teisė į teisingą procesą apima ir asmens teisę veiksmingai pateikti savo argumentus teismo procese bei naudotis proceso šalių lygybės ir rungimosi principais (2008 m. lapkričio 28 d. sprendimas byloje *Švenčionienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 37259/04).

Klausimas, ar nemokama teisinė pagalba yra būtina *inter alia* tam tikroje civilinėje byloje, siekiant garantuoti teisingo proceso principo laikymąsi, vertinamas atsižvelgiant į kiekvienos bylos aplinkybes ir priklauso, be kita ko, nuo pareiškėjo interesų byloje, taikomos teisės ir procedūrų sudėtingumo, taip pat nuo pareiškėjo gebėjimo tinkamai atstovauti savo interesams teisme (žr. minėtos bylos *Steel and Morris prieš Jungtinę Karalystę* 59–61 punktus, 2016 m. lapkričio 8 d. sprendimą byloje *Urbšienė ir Urbšys prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 16580/09). Kaip minėta, teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti, ji gali būti ribojama, tačiau apribojimai turi būti proporcingi ir jais turi būti siekiama teisėtų tikslų (1995 m. gruodžio 4 d. sprendimo byloje *Bellet prieš Prancūziją*, peticijos Nr. 23805/94, 31 punktas). Todėl gali būti pateisinamos tam tikros nustatytos sąlygos nemokamai teisei pagalbai gauti, tarp kurių galimi apribojimai, siejami su pareiškėjo finansine padėtimi arba bylos sėkmės perspektyvomis teisme (*Steel and Morris prieš Jungtinę Karalystę*, 62 punktas; 2009 m. kovo 10 d. sprendimo byloje *Anakomba Yula prieš Belgiją*, peticijos Nr. 45413/07, 31–32 punktai).

26. Nagrinėjamoje konstitucinės justicijos byloje aktualiu aspektu apibendrinant Konvencijos 6 straipsnio 1, 3 dalių nuostatas ir EŽTT jurisprudenciją aiškinant ir taikant šias nuostatas, pažymėtina, kad pagal jas kiekvienas asmuo, įtariamas ar kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę į nemokamą teisinę pagalbą. Ši teisė nėra absoliuti ir jos suteikimui gali būti taikomos vidaus teisėje nustatytos sąlygos, svarbu, kad tos sąlygos (nustatyti apribojimai) nepažeistų Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto teisingo proceso kaip visumos principo. Minėta nemokama teisinė pagalba baudžiamosiose bylose kaltinamajam gali būti suteikta esant dviem sąlygoms: pirma, jeigu jis neturi pakankamai lėšų sumokėti už advokato paslaugas ir, antra, jeigu tai būtina teisingumo interesams užtikrinti, kaip antai dėl bylos sudėtingumo, nusikaltimo

sunkumo ar galimos bausmės griežtumo; ši teisė turi būti užtikrinta viso baudžiamojo proceso metu.

Paminėtina ir tai, kad Konvencijos 6 straipsnio 3 dalyje numatytos specialios garantijos, taikomos baudžiamajame procese, vertinamos kartu su teisingo proceso kaip visumos principu, numatytu Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje.

Kita vertus, kad asmuo galėtų veiksmingai pasinaudoti teise kreiptis į teismą ir (arba) įgyvendinti savo teisę į teisingą procesą pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, tam tikrais atvejais ir *inter alia* civilinėse bylose valstybei kyla pozityvi pareiga suteikti asmeniui nemokamą teisinę pagalbą atsižvelgiant *inter alia* į pareiškėjų interesus byloje, jų finansinę padėtį, civilinio pobūdžio ginčų perspektyvas teismuose, nacionalinės teisės sudėtingumą (*Airey prieš Airiją*, 26 punktas).

VI

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija)

11 straipsnio 7 dalies 11 punkto atitikties Konstitucijai vertinimas

27. Kaip minėta, šioje konstitucinės justicijos byloje tirama, ar Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, 31 straipsnio 6 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui neprieštaruja Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punktas tiek, kiek jame nustatyta, kad antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu pareiškėjui tokia pagalba buvo suteikta kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies, net kai užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos teikimą baudžiamojoje byloje būtina teisingumo interesais.

Pareiškėjo teigimu, ginčijamu teisiniu reguliavimu nustatytas atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindas, – asmeniui (kuriam gynėjas nėra būtinas pagal baudžiamojo proceso įstatymus) iki nurodyto termino neapmokėjus nustatytų antrinės teisinės pagalbos kitoje byloje išlaidų arba jų dalies, – nesant galimybės teismui įvertinti kitas aplinkybes (teisingumo interesus), dėl kurių jam reikėtų suteikti valstybės garantuojamą veiksmingą teisinę pagalbą, riboja arba netgi paneigia asmens teisę kreiptis į teismą (teisę į teisminę gynybą), teisę turėti gynėją (advokatą) ir apskritai teisę į teisingą teismo procesą (teisingą bylos išnagrinėjimą).

28. Sprendžiant, ar Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punktas tiek, kiek nurodyta, neprieštaruja Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, 31 straipsnio 6 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui, pažymėtina, kad, kaip minėta:

– Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta teisė turėti advokatą reiškia asmens teisę pačiam pasirinkti advokatą, taip pat teisę turėti valstybės paskirtą advokatą; iš konstitucinės teisės į gynybą, taip pat teisės turėti advokatą kyla valstybės institucijų pareiga užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali;

– Konstitucijos, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į

teismą, 31 straipsnio 2 dalyje garantuojamo teisingo bylos išnagrinėjimo nepriklausomame ir nešališkame teisme imperatyvo, konstitucinio teisinės valstybės principo, suponuojama valstybės pareiga užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos teikimą tais atvejais, kai tai būtina teisingumo interesais, *inter alia* reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo numatyti tokį teisinės pagalbos organizavimo, teikimo ir finansavimo modelį, pagal kurį ji asmenims, kuriems tokia pagalba būtų itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių, būtų teikiama atsižvelgiant į tokius kriterijus kaip bylos ar taikomos teisės sudėtingumas, galimos bausmės griežtumas, nusikalstamos veikos sunkumas, tam tikri asmens socialinės ir asmeninės padėties ypatumai, kitos reikšmingos aplinkybės; įstatymų leidėjas gali nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį teisinė pagalba tam tikrais atvejais būtų neteikiama asmenims, kurie neįvykdo įstatyme nustatytos pareigos apmokėti jiems kitose bylose suteiktos teisinės pagalbos išlaidas ar jų dalį; tačiau jokiais atvejais tokiu teisiniu reguliavimu negali būti paneigtos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje, 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos asmens teisė kreiptis į teismą ir teisė į tinkamą teismo procesą, t. y. negali būti sudarytos prielaidos nepaisyti teisingumo interesų, be kita ko, kai tam tikram asmeniui teisinė pagalba būtų itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių.

28.1. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste apibendrinant pareiškėjo ginčijamą ir su juo susijusį teisinį reguliavimą pažymėta, kad Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punkte yra nustatytas atsisakymo teikti antrinę teisinę pagalbą pagrindas – kai gynėjo ar įgaliotojo atstovo dalyvavimas baudžiamajame procese pagal BPK nėra būtinas, antrinė teisinė pagalba baudžiamojoje byloje neteikiama, jeigu pareiškėjui ji buvo suteikta kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies.

Taigi pagal ginčijamame Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punkte nustatytą teisinį reguliavimą, išskyrus BPK numatytus atvejus, kai gynėjo ar įgaliotojo atstovo dalyvavimas baudžiamajame procese yra būtinas, antrinė teisinė pagalba neteikiama asmeniui neatsižvelgiant į jokiais aplinkybes, t. y. nei į asmens turtą ir pajamas, nei į teisingumo interesus, *inter alia* bylos ar taikomos teisės sudėtingumą, galimos bausmės griežtumą, nusikalstamos veikos sunkumą, tam tikrus asmens socialinės ir asmeninės padėties ypatumus.

28.2. Vadinasi, tokiu teisiniu reguliavimu nepaisoma Konstitucijos, *inter alia* jos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į teismą, 31 straipsnio 2 dalyje garantuojamo teisingo bylos išnagrinėjimo nepriklausomame ir nešališkame teisme imperatyvo, konstitucinio teisinės valstybės principo, suponuojamos valstybės pareigos užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos teikimą asmenims, kuriems tokia pagalba būtų itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių, tais atvejais, kai tai būtina teisingumo interesais, taip pat iš Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtintų konstitucinių teisės į gynybą ir teisės turėti advokatą kylančios

valstybės institucijų pareigos užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali.

29. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, darytina išvada, kad Įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija) 11 straipsnio 7 dalies 11 punktas tiek, kiek pagal jame nustatytą teisinį reguliavimą antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu pareiškėjui tokia pagalba buvo suteikta kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies, tais atvejais, kai asmeniui tokia pagalba yra itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių ir ją užtikrinti baudžiamojoje byloje būtina teisingumo interesais, prieštarauja Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102, 105 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1, 53, 53¹, 54, 55, 56 straipsniais, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

nutaria:

Pripažinti, kad Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (2013 m. gegužės 9 d. redakcija; Žin., 2013, Nr. 54-2675) 11 straipsnio 7 dalies 11 punktas tiek, kiek pagal jame nustatytą teisinį reguliavimą antrinė teisinė pagalba neteikiama, jeigu pareiškėjui tokia pagalba buvo suteikta kitoje byloje, tačiau jis iki nurodyto termino neapmokėjo nustatytų tos pagalbos išlaidų arba jų dalies, tais atvejais, kai asmeniui tokia pagalba yra itin sunkiai prieinama dėl finansinių priežasčių ir ją užtikrinti baudžiamojoje byloje būtina teisingumo interesais, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 daliai, 31 straipsnio 2, 6 dalims, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Šis Konstitucinio Teismo nutarimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Konstitucinio Teismo teisėjai

Elvyra Baltutytė

Gintaras Goda

Vytautas Greičius

Gediminas Mesonis

Vytas Milius

Daiva Petrylaitė

Janina Stripeikienė

Dainius Žalimas